

RONDDOLEN

Onweerstaanbare lente

Eind februari gebeurt er van alles tegelijk in de natuur. Nog maar net is de eerste hommelt gesignaleerd of de honingbijen beginnen weer druk in het rond te vliegen. Zweefvliegers zie je ook weer bijna elke dag. Al die vroege insecten moeten wel flink wat moeite doen om hun dagelijkse kostje bij elkaar te scharrelen. Het aantal bloeiende bloemen is tenslotte nog maar klein. Kerstrozen, wilgenkatjes en de eerste zonnetjes van het klein hoefblad zijn allemaal danig in trek bij de vroegste insecten van het jaar. Ereprijs is ook in volle bloei en de mahonia in de tuin van de burens is zelfs al uitgebloeid. De aardhommel die steevast bij de struik rondhingen, hebben vast en zeker een andere voedselbron opgezocht.

Met de insecten worden ook allerlei insectenetters actief. Egels en spitsmuizen worden wakker uit hun winterslaap. De padden beginnen aan hun trek en ook kleine watersalamanders kun je nu betrappen bij het oversteken van een landweggetje. In vergelijking met de trek van padden valt die van salamanders nauwelijks op en van speciale beschermingsacties is dan ook geen sprake.

Toch vallen ook onder de salamanders nogal wat verkeersslachtoffers, maar het is logisch dat dat minder vaak opgemerkt wordt. Niet alleen omdat de salamanders kleiner van formaat zijn, maar ook hun aantal is veel lager dan dat van padden. Over insectenetters gesproken: het zal een kwestie van hooguit een paar weken zijn voordat de eerste tijffaf zich weer laat horen.

Al die tekenen dat de lente in aantocht of zelfs al aanwezig is, betekenen niet dat koning winter zich helemaal teruggetrokken heeft. In de tuin verschijnen nog dagelijks kramsvogels en koperwieken die straks wegtrekken naar de broedgebieden in Scandinavië of nog verder weg. Ook het luide ruchtige gegak van overtrekkende kolganzen is nog iedere avond te horen. Maar met de langer wordende dagen en de af en toe uit zijn slof schietende temperatuur kun je toch nauwelijks een lentegevoel onderdrukken. En wat er ook allemaal voor moois van de andere seizoenen te zeggen valt: de lente blijft in de natuur toch het hoogtepunt van het jaar!

Hiet de Zwerver

OVER LEVEN

OTTERS – De Stichting Otterstation Nederland (SON) is slecht te spreken over de manier waarop Staatsbosbeheer de diverse ottertunnels in Friesland en Noordwest-Overijssel onderhoudt. De dieren kunnen de doorgangen onder gevaarlijke wegen vaak niet vinden, omdat ze overgroeid zijn met vegetatie. SON-directeur drs. Addy de Jongh noemt als voorbeeld de ottertunnel tussen Wollega en Lemmer. „De begroeiing is net weggehaald, vlak voor een delegatie uit Tsjechië op bezoek kwam om het herintroductiegebied van de otter in Nederland te beoordelen.” Het ministerie had de Tsjechische overheid gevraagd nieuwe otters aan Nederland te leveren. De delegatie vindt de Noord-Overijsselse De Weerribben en het Zuid-Friese Rottige Meenthe geschikt voor deze dieren, maar heeft het verzoek afgewezen. „In deze gebieden zitten al te veel otters”, zegt Vasek Hlavac van het Tsjechische ministerie. „Als er meer dieren worden uitgezet, gaan ze op zoek naar meer ruimte. Dan worden ze doodgedood of komen ze in muskusratvallen.” Pas als meer gebieden in Nederland “otterproof” zijn, willen de Tsjechen dieren aan Nederland leveren. **HAZEN** – Als er in de duinen van Schiermonnikoog veel regen valt en overstromingen voorkomen, slinkt de hazenpopulatie. Van temperatuurschommelingen hebben de dieren geen last. Ecologen van de leerstoelgroep Resource Ecology telden tussen 1995 en 2003 het aantal hazen in het oostelijke deel van Schiermonnikoog. Ze publiceerden hun resultaten onlangs in het wetenschappelijke tijdschrift *Lutra*. Hazen doen het goed op het dunbevolkte waddeneiland dankzij het ontbreken van natuurlijke vijanden. Het aantal hazen in het 600 hectare grote gebied schommelde gedurende de onderzoeksperiode tussen de 320 en 596.

De sterke fluctuatie van de hazenpopulatie wordt volgens de onderzoekers mede veroorzaakt door het weer. Vooral regenval heeft een negatieve invloed. Dat geldt zowel voor een hoge gemiddelde regenval per jaar als voor korte periodes met heftige regenval. Overstromingen bij een waterpeil van 2 meter boven NAP zorgden eveneens voor een lagere hazenpopulatie. De weersinvloeden hebben meer invloed op het aantal hazen op het eiland dan bijvoorbeeld de beschikbaarheid van voedsel. **ROEKEN** – Ruziënde roeken zoeken na afloop troost bij hun partner. Na een conflict delen man en vrouw roek, die elkaar levenslang trouw zijn, wat voedsel, fatsoeneren elkaars veren of pakken liefdevol elkaars snavel, alsof ze elkaar kussen. Britse psychologen en diergedragsdeskundigen hebben dit gedrag in een kleine onderzoekskolonie van tien roeken op film vastgelegd. Een analyse hiervan presenteren ze onlangs in het vakblad *Current Biology*. Dit steun zoeken bij derden na een conflict was wel bekend van primaten, maar was nog nooit gezien bij vogels. In de kolonie roeken was vaak onenigheid. Opvallend was dat de conflicten nooit optraden binnen een paar, maar altijd met vreemden. Na een conflict zochten partners elkaar op en begonnen aanhalig te doen. Enkele jaren geleden voorspelden primatologen dat zulk afhankelijk gedrag met derden na een conflict zich vooral zou voordoen tussen individuen die een waardevolle sociale relatie met elkaar hebben. Dat gaat bij roeken duidelijk op. De goede relatie met de partner heeft voordelen bij de broedzorg en de verdediging van het territorium en het nest. De levenslange, harmonieuze relatie is ook van belang voor de kans op een gezond en omvangrijk nageslacht.

VER DER KIJKEN maart: ▶ 3: 14.30 uur, lezing “Weidevogels, van kievit tot tureluur” in De Heimanshof, Wieger Bruinlaan 1 te Hoofddorp. Informatie: www.deheimanshof.nl. ▶ 3: 9.00-12.00 uur, eekhoornnesten tellen in Oisterwijkse bossen. Start: bezoekerscentrum Natuurmonumenten. Aanmelden: 013-5219209. ▶ 3: 10.00-16.00 uur, lange zwerftocht over de Loenenmark en Deelerwoud. Start: P-plaats bij de schaapskooi aan de Droefakkers, 2,5 km ten zuidwesten van Loenen. ▶ 10: 10.30 uur, excursie (20 km) via het Speulder- en Spriederbos richting Putterbos en via de Duinen weer terug naar restaurant “Het Boshuis” in de gemeente Ermelo. Start: Spriederweg 205. Informatie: 06-16678447 of 0341-252996. ▶ 7: Excursie Vereniging Natuurmonumenten in het Harderbos, tegenover Harderwijk. Voelen hoe de natuur de winter ‘opruimt’ en zich voorbereidt op de lente. Start: P-plaats Harderbos aan de Karekietweg. Aanmelden: 0341-426666 of via website Natuurmonumenten.nl. ▶ 10: 10.00 uur, lange voettocht (15 km) Wolfheze via Oosterbeek. Start: NS-station Wolfheze. Aanmelden: 06-53777594 (wo t/m van 9.30-10.00 uur). ▶ 17: 14.00 uur, voorjaarswandeling op landgoed Hoekelum. Start: P-plaats landgoed Hoekelum aan de Edeseweg, tussen Bennekom en Ede. Informatie: 06-53777594 (wo t/m van 9.30-10.00 uur). ▶ 24: 10.00 uur, lange zwerftocht (16 km) door de omgeving van Garderen. Start: kerk in Garderen. Informatie: 06-53777594 (wo t/m van 9.30-10.00 uur). ▶ 31: 10.00 uur, lange zwerftocht (18 km) over de Veluwe (Ede naar Otterlo). Start: noordzijde station Ede-Wageningen. Informatie: 06-53777594 (wo t/m van 9.30-10.00 uur).

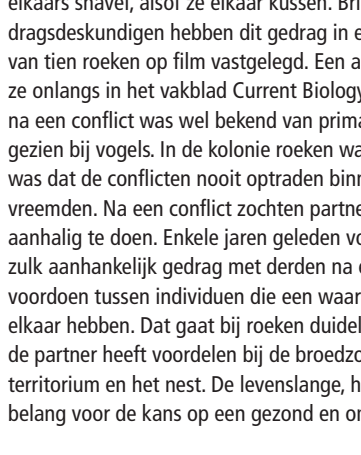

Foto: ANP

Rust in eendenkooi van doorslaggevend belang

Kijkje achter de schermen

Eendenkooien hebben een waas van geheimzinnigheid over zich. Diepe plassen, omringd door een donker bos, waarin slechts weinig worden toegelaten. Zo is het altijd geweest en zo is het op veel plaatsen nog. Rust is in een eendenkooi van doorslaggevend belang. Wordt die rust niet gewaarborgd dan is een kooi geen kooi meer.

De maanden maart en april moet de kooiker extra voorzichtig zijn. Hij heeft de eendenkooi net klaargemaakt voor het broedseizoen en voor het middaguur zal hij zijn kooi de komende twee maanden niet betreden. De eenden zijn in de ochtenduren namelijk druk in de weer met het zoeken naar een geschikte nestplaats en ze nemen daarbij geen enkel risico.

Een eendenkooi is bedoeld om wilde eenden te vangen voor consumptie. Dat gebeurt niet door op de klassieke manier te jagen, maar door de eenden met veel geduld om de tuin te leiden. Centraal in de eendenkooi staat de rechthoekige kooiplas met de grootte van een flink voetbalveld. Op de vier hoeken van deze plas is een zogenaamde vangpijp aangelegd. De loop van dit bochtige grachtje is zodanig dat het uiteinde ervan vanaf de kooiplas niet zichtbaar is. Langs de vangpijp staan rietschermen opgesteld en boven de vangpijp is fijn gaas gespannen. De kooiplas en de vangpijpen worden rondom omringd door bos.

Op de plas verblijven eenden. Een deel van die eenden behoort tot de huisstam, tamme gekortwiekte eenden die door de kooiker zijn opgekweekt. Naast de huisstam is er ook de vliegstaal. Hier zitten min of meer wilde eenden die op de eendenkooi hun permanente verblijfplaats hebben. De vliegstaal is van cruciaal belang om wilde eenden te kunnen vangen.

Schrikken

De kooiker doet er alles aan om de rust in zijn kooi te handhaven. Het is deze rust die de attractiviteit voor de wilde eenden vormt. De staeleenden gaan in de nachtelijke uren de polder in om te eten, maar zodra de dag aanbreekt vliegen ze terug naar hun veilige honk, de eendenkooi. In hun kielzog volgen wilde soortgenoten.

De kooiker inspecteert regelmatig vanachter een rietscherm de kooiplas. Als er voldoende eenden op de plas zijn, waagt hij een

● Een staeleend met jongen. Deze eend lokt wilde soortgenoten in de vangpijp van een eendenkooi.

● Boven de vangpijp van een eendenkooi is een vrijwel onzichtbaar net gespannen.

● Luchtfoto van een eendenkooi in Oosterland.

Foto's C. J. van de Moerput

vangpoging. Dat gebeurt in eerste instantie door voer te strooien. De staeleenden zijn eraan gewend dat er in de vangpijpen dagelijks voedsel voor hen gestrooid wordt. Ze weten dat de kooiker arriveert op het moment dat het kooikerhondje –de rechterhand van de kooiker– bij de monding van de

vangpijp verschijnt. Hij loopt al kwispelstaartend de oever van de vangpijp op. De staeleenden volgen het hondje, dat regelmatig achter de schuin achter elkaar geplaatste rietschermen verdwijnt om de nieuwsgierigheid extra te prikkelen. In hun kielzog volgen –aanvan-

kkelijk schoorvoetend– de wilde eenden. Als de wilde eenden halverwege de vangpijp zijn, komt ineens de kooiker tevoorschijn vanachter de rietschermen. De wilde eenden schrikken. Ze zien dat aan het einde van de vangpijp een open plek ligt in het bos en ze gaan op de wieden om

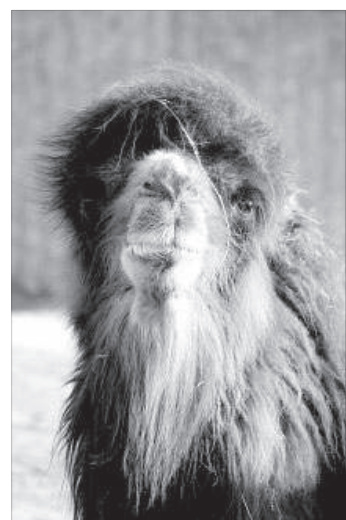
langs die weg te ontsnappen. Al snel merken ze echter dat ze gevangen zitten en in volslagen paniek komen ze aan het eind van de vangpijp in een vanghok terecht, waarvan het valdeurtje maar naar één kant open kan. Daar wacht de gevangen eenden een wisse dood.

Zoölogen op de bres voor bedreigde buitenbeentjes

Natuurbeschermingsorganisaties kiezen in hun campagnes meestal voor tigers, olifanten of reuzenpanda's, soorten die een breed publiek aanspreken. De Zoological Society of London (ZSL) luidt echter nu de noodklok voor zeldzame dieren die vaak over het hoofd worden gezien. Voor de Chinese Jangtserivierdolfijn komt deze hulp wellicht al te laat.

De in 1826 opgerichte wetenschappelijke natuurbeschermingsvereniging, ook eigenaar van London Zoo en Whipsnade Wild Animal Park, maakte onlangs het beschermingsplan “Evolutionary Distinct and Globally Endangered” (EDGE) wereldkundig. Een wetenschappelijk team breekt daarin een lans

voor zoogdieren die evolutionair gezien op zichzelf staan en onmiddellijke bescherming nodig hebben om hen voor uitsterven te behoeden. Onder de definitieve vallen zeldzame soorten die weinig of geen nauwe verwanten hebben en zich genetisch gezien duidelijk van andere soorten onderscheiden. Indien deze extreem bedreigde dieren verdwijnen, gaan unieke levensvormen voor altijd verloren, meent Jonathan Baillie, coördinator van EDGE. „Dit project is het eerste dat zich richt op enkelvoudige soorten, dieren met de minste soortgenoten. Dat maakt ze stuk voor stuk uniek. Als ze uitsterven, is er geen dier op aarde meer dat op ze lijkt. Ze zijn onvervangbaar. We proberen een scala aan dieren te helpen, van reusachtige wezens tot mu-

zende jaren op de eerste honderd van de lijst, “speerpuntsoorten” die het grootste risico lopen om uit te sterven. Daaronder valt bijvoorbeeld de hommeltleermuis uit Thailand en Birma, vermoedelijk het kleinste zoogdier op aarde. Dit beestje, dat ook wel Kittit's varkensneusleermuis wordt genoemd, is slechts 29 tot 33 millimeter lang en werd pas in 1973 ontdekt. Deskundigen zullen de honderd geselecteerde diersoorten eerst in hun natuurlijke leefgebied bestuderen. Plaatselijke biologen worden daarna ingeschakeld om ze op wat langere termijn te volgen. In ieder geval moet binnen vijf jaar voor elk dier een actieplan worden opgesteld. De Britse ZSL, die een vergelijkbare lijst van bedreigde unieke amfibieën wil opstellen, haalt dit

De Zoological Society of London luidt de noodklok over zeldzame zoogdieren die weinig of geen nauwe verwanten hebben, zoals de slanke lori, de Bactrische kameel en het dwergnijlpaard. Foto's Zoological Society of London

jaar tien zoogdieren extra voor het voetlicht en vraagt het publiek via de projectwebsite geld te doneren voor de bescherming. Voor sommige van deze verschoppelingen in de dierenwereld dringt de tijd: onlangs speurden wetenschappers de rivier de Jangtse af op zoek naar de gelijknamige zoetwaterdolfijn, maar ze vonden er niet een meer.

De volledige lijst is te vinden op: www.zsl.org/edge. Willem H. Smith

Hoewel vangen op commerciële basis nauwelijks meer mogelijk is, zijn er nog vrij veel kooikers die vangen voor de consumptie. Dat gebeurt ook in kooien in gebieden die als natuurreservaat bestempeld worden; dat vanuit de filosofie dat alleen een werkende eendenkooi garant staat voor het behoud van de kooien – met al de natuurwaarden die er bij horen. Die waarden zijn niet gering. Moerasvogels als de roerdomp, de waterral, de bruine kiekendief en de dodaars behoren in veel kooien tot de jaarlijkse broedvogels. De vochtige kooibossen herbergen meestal een rijkdom aan varens, mossen en paddenstoelen en soms –voor zover de kooiker dat toelaat– zijn er ook kolonies van reigers of aalscholvers in eendenkooien te vinden.

Gedogen

Voor kooikers was het gedogen van allerlei roofdieren vroeger geen vanzelfsprekendheid. Dieren als bunzingen, hermelijnen en ratten werden waar het maar even kon gewerd en ook soorten die een gevaar vormen voor de eieren en kuikens, zoals kraaien en reigers werden niet zelden fel vervolgd.

Nu de hoofdbestemming van de meeste kooien natuur geworden is, liggen de zaken anders. Veel van de soorten die voorheen bestreden werden, zijn tegenwoordig wettelijk beschermd. Toch zijn er nog veel kooikers die in hun hart allerlei concurrenten liever zien gaan dan komen.

In Nederland zijn nog 111 eendenkooien die in vanklare toestand verkeren. Dat is van belang omdat daarmee het wettelijke afpalingrecht in stand gehouden wordt. Dat recht houdt in dat een kooiker binnen een –per kooi wisselende– afstand vanuit het midden van de kooi allerlei verstoringen waken kan. Dat varieert van jagen en het afsteken van vuurwerk tot het oprichten van gebouwen en het produceren van bepaalde bedrijfsmatige geluiden. Het zorgt voor het voortbestaan van een oer-Hollands beroep.

De meeste kooikers in Nederland zijn aangesloten bij de kooikersvereniging, die de belangen van eendenkooien en hun eigenaren behartigt. Meer informatie is te verkrijgen via www.kooikersvereniging.nl. Deze site biedt uitgebreide informatie over eendenkooien, hun voorkomen en ligging en de eventuele bezoekenmogelijkheden.

C. J. van de Moerput

De eerste tien uit de top 100 van meest bedreigde soorten:

1. Jangtserivierdolfijn (Lipotes vexillifer)
2. Langsnuitmiernevel (Zaglossus bruijnii)
3. Oeverkonijn (Bunolagus monticularis)
4. Almiq (Solenodon cubanus), een spitsmuizachtig dier
5. Agouta (Solenodon paradoxus), een spitsmuizachtig dier
6. Sumatraanse neushoorn (Diceros sumatrensis)
7. Zwarte neushoorn (Diceros bicornis)
8. Bactrische kameel (Camelus bactrianus)
9. Noordelijke breedneuswombat (Lasiorhinus krefftii)
10. Sumatraans konijn (Nesolagus netscheri)

Aandachtsoorten uit de top 100 in 2007:

1. Jangtserivierdolfijn (Lipotes vexillifer)
2. Langsnuitmiernevel (Zaglossus bruijnii)
5. Agouta (Solenodon paradoxus)
8. Bactrische kameel (Camelus bactrianus)
21. Dwergnijlpaard (Hexaprotodon liberiensis)
22. Slanke lori (Loris tardigradus)
37. Hunters hartenbeest (Dama licus harteni)
46. Geelstuitlofantspitsmuus (Rhynchocyon chrysopygus)
49. Hommeltleermuis (Crasomys thonglongyai)
81. Grootoorspringmuus (Euchoreutes naso)